

VRTNAR.

List s podobami za šolsko vrtnarstvo, vrtnarstvo sploh
in za sadjarstvo.

Št. 17.

V Ljubljani, 15. septembra 1888.

Letnik 1.

Razstava šolskih vrtov.

Kakor smo poročali v zadnjem listu bolj obširno, bode v zvezi z deželno sadno razstavo tudi posebna razstava šolskih vrtov. Ker smo bili od več strani povprašani, kako je s to razstavo, hočemo z nastopnimi vrsticami roč pojasniti.

Najvažnejši razstavni predmet so načrti šolskih vrtov, ki naj bodo kolikor mogoče lično izdelani in risani s precej velikim merilom (n. pr. 1:100). Večina šolskih vrtov po Kranjskem še ni popolnoma urejena, ker smemo trditi, da se je njih obdelovanje obrnilo na Kranjskem šele od takrat na bolje, ko se so pričeli kmetijski kurzi na deželni sadjarski in vinarski šoli na Slapu. Iz tega vzroka bodi v razstavo poslan načrt tak, kakeršen bode vrt takrat, kadar bode popolnoma urejen in zasajen. V načrtu bodi pa zaznamenovano, kaj je vresnici uže zvršeno. Zelo poučno bode za obiskovalce razstave, če pošljejo vsi gg. učitelji načrte svojih vrtov, katere obdelujejo kot šolske vrte.

Predmeti bodo nadalje tej razstavi pridelki šolskih vrtov, sosebno sadno drevje in sveže sadje. Divjakov in podlog, ki so raznih sadnih plemen in razne starosti, poslati je po 2 do 5 kosov, cepljenega drevja raznih letnikov pa po 1 do 2 kosa. Glede svežega sadja velja, kar smo pisali o tej reči v zadnji številki tega lista. Poslano drevje je seveda izgubljeno, zato ni treba korenin posebno zavijati. Drevje bode razstavljeno z odprtimi koreninami, da bo videti, kako je vzgojeno.

Prva darila za razstavo šolskih vrtov bodo diploma, podpisana od visokostitega gospoda deželnega predsednika kot prvomestnika deželnega šolskega sveta, srebrna družbena svetinja in častno darilo v zlatu.

Gnoj in gnojenje na šolskem vrtu.

Zemlja novo narejenega vrta je ali uže od narave slaba ali pa je pusta in surova, če tudi drugače dobra. Šolski vrtnar mora zatorej izkušati, da zemljo zboljša ter jo od leta do leta naredi plodnejšo. Razen umnega obdelovanja ima v to svrhu dve sredstvi na razpolaganje, t. j. gnojenje in globoko prekopavanje ali rigolovanje.

Gnoj more učitelj dobivati od drugod, vender treba, da večino gnoja pride-luje doma. Z dobrimi besedami priprosi sicer učitelj od nekaterih gospodarjev nekoliko hlevskega gnoja za prvo in najsilnejšo potrebo, za poznejši čas mora se pa sam z gnojem preskrbevati. Hlevski gnoj ne dela posebno dobro na vrtu, učitelj mora skrbeti za prikladnejši gnoj, in to sta gnojnica in mešancec (kompost). Gnojnice je dovolj v šolskem stranišči. Nikdar naj se straniški gnoj ne prodaja, ker on je zlato za šolski vrt. V stranišče naj ne prihaja nič drugega, nego samo človeški odpadki

in k večemu še voda in pomije, pa brez nobene trde primesi. Straniška jama mora seveda biti zidana in zaprta, to uže s higijenskega stališča. Iz primerno zidane jame je lahko gnojnico jemati. Mislim, da ne bode težko tam, koder šole nimajo še takih jam, prisiliti občin, da jih naredo.

Gnojnica rabi, a vedno močno z vodo razredčena, z najboljšim uspehom v gnojenje obzelenelim rastlinam. Z gnojnico naj se poliva le ob deževnem ali vsaj oblačnem vremenu. Zelo mokro zemljo ali s snegom odeto polivati treba z manj ali čisto nič razredčeno gnojnico. Če gnojimo z gnojnico zelenim rastlinam, treba da stoji, z vodo razredčena, najmanj en dan, da se dobro prekuha, ker drugače posmudi rastline.

Narejanje mešanca je za šolskega vrtnarja zelo važno opravilo. Sicer je znano, kako se mešanec dela, vendar hočemo tudi o tem nekaj besedi izpregovoriti, in sicer ozirajoč se na razmere na šolskem vrtu.

Mešanec imenujemo gnoj, ki je nastavljen iz mnogih in na razne načine skupaj zbranih gnojilnih tvarin. Te gnojilne reči naj na kupu leže toliko časa, da popolnom zgnijo in strohne, t. j. sprstene. Sprstene pa v dveh letih. Vsak tak kup naj torej leži dve leti, in ker vsako leto skrbimo za nov kup, treba je za narejanje mešanca toliko prostora, da na njem lahko stojita dva kupa, ki ja tudi treba premetavati. V ta namen določimo lahko tudi dva prostora. Mešanec narejamo blizu vrta ali na vrtu samem. Če ga narejamo na vrtu, res zgubimo prostora, zato inamo pa gnoj pri rokah. Za narejanje mešanca na vrtu odloči se prostor v kakem kotu, če mogoče, proti severu. Ta prostor je dobro z drevjem in grmovjem obsaditi. Če je na vrtu malo prostora ali ga sploh nič ni, narejati bode mešanec zunaj kje. Kar rabi za mešanec, meče se vse na kup, na pr. blato s ceste in iz vaških jarkov, rušina, smeti iz šole in stanovanj, kuhinjski odpadki, pomije, pepel, žaganje, gnoj, gnojnica itd. Vse to se celo leto zbira na kup ter nekaterikrat dobro premeče in z gnojnico zalije. Kup naj se ne dela nad meter visok. Drugo leto ni temu kupu novih tvarin dodajati, ampak premeče naj se vsake 3 do 4 mesece in dobro zalije z gnojnico. Ob enem se pa na omenjeni način prične delati nov kup. Konec drugega leta je mešanec goden ter najboljši vrtni gnoj, bodisi za zelenjad, cvetice ali pa drevje. Koder je lahko dobiti apna, mavca, laporja, primeša naj se tudi nekaj teh tvarin.

Vrtna zemlja zboljšava se tudi z dovažanjem plodne zemlje. Sicer ne bode učitelj tako popravljaj vrtno zemlje ob navadnih razmerah, vendar utegne prav v ceno ali pa zastoj dobiti takih gnojilnih tvarin. Omenjam še, da se zboljšava pretežka, ilovnata zemlja s sviščem ali drobnim peskom, prelahka in prerahla pa z ilovico. Naravno je, da je tako zboljšavanje težavno in drago. Prst (humus) ali sploh hlevski gnoj in mešanec zboljšujejo itak vsako zemljo tudi v fizikalnem obziru.

Obiranje, shranjevanje in pošiljanje sadja.

Ako nočes pri sadji imeti škode, tedaj je moraš obrati ob pravem času.

Zgodnja jabolka in hruške ne smejo popolnoma dozoreti na drevji, ker take gnijo rade in dobe slab okus. Oberi jih torej 8 do 10 dni, predno dozore.

To velja tudi o jesenskem sadji. Zor mu izpoznaš najbolje na peškah, ki začno rjaveti, oziroma črneti.

Zimsko sadje naj pa dozori popolnoma na drevji, predno ga potrgaš.

Obiraj previdno, da se ne poškoduje sadje, pa če je le mogoče, ob suhem vremenu, in sicer takrat, kadar je drevo uže suho.

Zgodnje in jesensko sadje naj dozoreva v kakem zaprtem temnem kraju. Zimsko sadje prezrača kakih 14 dni poprej na kakšnem zračnem prostoru, predno je spraviš v klet ali v kako drugo zimsko shrambo.

Zimska shramba ne bodi pregorka niti presvetla, da sadje ne uvene. Ne nasipaj ga pregosto, zlasti ne finih vrst, ker tako shranjeno sadje gnije kaj rado. Večkrat ga preberi in odstrani precej vse le količkaj nagnile plode.

Posebno fino sadje, na pr. hruške, zloži na lataste lese in sicer tako, da se ne dotika plod ploda, in položi je na muhe. Pravi okus ima le zrelo sadje, zato uživaj le tako. Dva dneva naredita, posebno pri hruškah velik razložek o okusu. Zanesljivo znamenje, da je hruška zrela, je, ako se ti njeno meso pri peclji uže uda, če nekoliko pritisneš s prstom. Če je na tem mestu še trdo meso, kaže to, da hruška ni še zrela.

Kadar pošiljaš fino sveže sadje, zavij vsak plod posebe v mehak papir in zloži sadje v zaboj ali košarno tako, da se ne more med vožnjo pregibati. Pri velikih množinah je dobro med sadje v zaboje vlagati subega žaganja, drobne ostave, rezanice ali pa plev pšeničnih ali rženih.

Trata na vrtu.

Najlepši kras vrtu je trata ter vredna, da jo ravnamo kar naskrbneje. Dobra in lepa trata naj bode samo od trave, naredimo jo pa tako le: Prostor, ki smo ga prekopali uže na jesen, prerahljamo v novič zopet spomladi ter ga posejemo z ječmenom, ki ga podvlečemo z grabljami. Po ječmenu vsejemo in z grabljami plitvo podvlečemo zmes raznih trav, ki je sestavljena: iz 26% trpežne ljulike (*lolium perenne*), 42% ljulike, katero imajo vrtnarji v cenikih svojih zaznamenovano z latinskim imenom „*lolium perenne tenue*“, in iz 16% trde bilnice (*festuca duriuscula*). Kadar smo uže to vsejali, vsejemo pa še naslednjo travno zmes, ne da bi jo kaj podvlekli: 4% boljke (*anthoxanthum odoratum*), 6% šopolje (*cynosurus cristatus*) in 6% latovke (*poa pratensis*). Posejani prostor povaljamo potem ali pa poteptamo z deskami, katere si privežemo na nogi.

Ječmen ozeleni kmalu in naredi uže zgodaj spomladi lepo trato; vrhu tega pa vleče iz zraka vlago, pospešuje roso, obsenčuje zemljo in varuje občutljive travne rastline, katere počasi lezejo iz zemlje. Kadar je ječmen dober decimeter dolg, pokosi ga ter zopet in zopet od deset do deset dni. Po tretji košnji izgine ječmen malo da ne popolnoma, travne rastline so uže dovolj močne ter se razrastajo od leta do leta bolj.

Na prav senčnih prostorih rabi za trato zmes od trpežne ljulike in svinjskega repa (*phleum pratense*), ki jo pa moramo vsako leto v novič sejati.

Glede množice semena opominam, da zadostuje za štirjaški meter 20 gramov ječmena in ravno toliko travnega semena.

Tulipa.

Konec meseca septembra in meseca oktobra je čas tulipne čebulice saditi. Tulipa (latinski: tulipa *Gesneriana* L.) je namreč čebulasta rastlina, katero pomnožujemo s čebulicami. Čebula je, kakor kaže pod. 58. v podolžnem prerezu, ploščnato prikrajšano steblo *b* z mesnatimi listi, katerim vzrasto v pazulah popki v podobi malih čebulkov *a a*, kateri služijo v pomnožbo rastlin čebulnic.

Vrtn tulipe, katere smemo šteti med naše najlepše cvetice, delimo v tri skupine. Prva skupina so posebno zgodnje pritlične tulipe (najlepša vrsta te skupine je tulipa duk van Tholl), druga skupina so zgodnje visoke in tretja skupina navadne pozne tulipe. Tulipe so ali preproste (glej pod. 59.) ali pa gibáte*.)

*) gibát, gibáta, adj. rabi sploh za „gefüllt“ (na pr. gibati ščipek gefüllte Rose) v ljutomerskem okraji na Štaj. Izvrsten, določen izraz, vreden vsega priporočila.

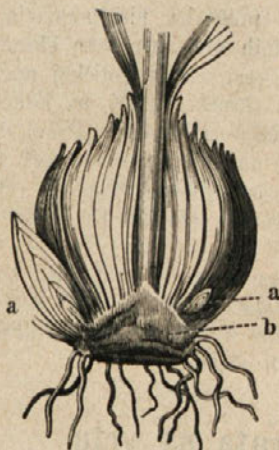
(glej pod. 60.), enobarvne ali pisane.

Zgodnje tulipe cveto uže meseca aprila, pozne pa meseca maja. Po vrtilih rasto tulipe po tri leta na enem in istem mestu; konec meseca maja jih vzamemo iz zemlje ter jih shranimo do oktobra na kak suh in senčen kraj. Ako jih vsako leto vzamemo iz zemlje, potem preveč oslabe čebulice, ako jih pa pustimo predolgo

časa na istem mestu, potem se pa pokvarijo barve. Tulipe cveto lepo v solnčni legi, ne smejo pa biti čez 10 $\frac{1}{m}$ globoko vsajene. V sobi imamo lahko cvetoče tulipe uže davno pred božičem, ako jih uže konec septembra vsadimo v lonec.

Kdor hoče tulipnih čebulic kupiti, naj jih sedaj, ko je čas za to. Na prodaj jih imata poleg drugih enakih rastlin Wolfner & Weisz na Dunaji. (Wien, Wallfischgasse 15.)

Omeniti hočemo le še, da je tulip na tisoče vrst, in da so v prejšnjih časih vrtnarji tako zelo čislali to cvetlico, da so plačali za čebulico posebno lepe in redke vrste po več tisoč goldinarjev.

Podoba 58.

Podoba 59.

Podoba 60.

Raznotere vrtnarske reči.

Onim sadjarjem, ki imajo stare, opešane sadne vrte, kakeršni se nahajajo po hribih krog vasi, svetujem prav posebno naj pred zimo okopljejo drevje, prekopljejo naj namreč vso trato ali vsaj krog vsakega debla 1 meter na široko. Marsikterikrat je to, če je trata na sadnem vrtu postala stara vsa pusta in trda, vzrok, da peša sadno drevje. Ni je pa boljši pomoči, nego če tako staro trato prekopljemo pred zimo in potem spomladi, ali če pogojimo ves prostor prav dobro in posadimo z okopavnimi rastlinami ali posejemo na novo z dobrim žlahtnim travnim semenom. Tako prekopavanje pospešuje, da prihaja zrak s svojim za razkrojevanje še neskrojenih mrtvih rudninskih tvarin blagodejnim kislecem v zemljo. Stroške za prekopavanje povrne obilno sadje, in tudi če se v tako spočito zemljo zasade okopavne rastline, obrode jako bogato. Paziti pa treba pri prekopavanji, da se drevesne korenine ne ranijo prehudo.

Založba c. kr. kmetijske družbe kranjske.

Odgovorni urednik Gustav Pirc.

Tisk J. Blaznikovih naslednikov.